

kultur. To, kar smo imenovali lastni razvoj, katerega tradicijo vsaj v slikarstvu lahko zasledujemo za 200 let nazaj (prav do takrat, ko so domače moči prevzele izvedbo važnih naročil), je le relativno, brez splošnega pomena in zanimivo samo za študij, kako se etnična skupina, kakor jo predstavljamo mi, udejstvuje v večjem toku, čigar značaj je v splošnem mednarodni. Za nas je važno samo, kedar in v koliko smo obvladali splošne forme in po njih vtelesili svoj značaj in svoja stremjenja in doživetja. Za nas ni bistveno, da je bil barok tista oblika, ki je dala nov dolgostrajen pečat vsemu našemu osredju in vplivala na našo fantazijo prav do najnižjih plasti, pač pa dokaz, da smo takrat v zapadnoevropskem miljeju kulturno že toliko dozoreli, da smo bili zmožni te forme doživeti. Tudi nima ničesar opraviti z našim narodnim značajem velika vloga in uspeh nazarenstva v našem umetnostnem razvoju XIX. stoletja ali začetkom XX. uspeh impresionizma; prav tako je le posledica slučajne konstelacije, da je ostala čista renesansa umetniškemu razvoju na naših tleh tuja.

Pribiti moramo torej dejstvo, da nobene izmed umetnostnih oblik (slogov), ki smo jih preživeli v razvoju, kakor smo ga v tem poskusu fiksirali, ali jih še preživljamo, ne moremo reklamirati za specielno našo ali nam posebno prikladno. Nam prikladna je vsaka toliko, kolikor smo jo doživeli in kolikor je postala oblika izražanja občutij in snovanj mase ali kolikor je z njo zvezan kak važen kulturnozgodovinski proces v našem narodu (barok — umetnost organizirane verske obnove po reformaciji, ki nas je znala držati skozi več kot sto let v skrajnem napetju in nas tudi v nekakšnem smislu pripojila splošnemu ritmu razvoja obdajajoče in hraneče nas kulture; impresionizem — sicer pojav v estetsko in umetniško izredno dozorelem krogu ustvariteljev in ljubiteljev, postane važen kulturni činitelj šele radi ozke zveze z obćim kulturnim stanjem in napredkom dobe in kot izraz ene nedvomno značilne poteze v značaju slovenstva). Vsaka oblika, prinesena k nam po vednem obćevanju z napredkom velikih kultur, postane naša, če se ozko spoji s kakim v našem življenju važnim kulturnim činiteljem, kakor so bili kulturno nas kolonizujoče duhovništvo in plemstvo (romanski slog), potem meščanstvo (gotika), cerkev (barok), narodnozavedna inteligenca (impresionizem); če se pri tem oziramo posebno na splošno umetniško kulturo, bomo visoko cenili spomenike gotike in baroka; če pomaknemo na prvo mesto razmerje naroda kot mase do umetnosti, potem se pač ne dá noben slog po svoji intenzivnosti meriti z barokom; če pa postavimo za merilo narodno misel in razmerje umetnosti do nje, bomo dali prednost impresionizmu, ki pa je preenostransko in pravzaprav le v slikarskih problemih utemeljeno

gibanje, kakršno ni moglo postati splošno in ves okus več generacij objemajoče. S stališča narodne kulture pa tudi naše sedanje stanje ne zadovolji, kajti kakor važna in ugledna je postala vloga umetnosti v našem življenju in kolikor se nam je posrečilo že po njej izraziti, še vedno ni splošno prodrla zavest umetniške kvalitete in njenega vsestranskega uveljavljenja; naše občinstvo se niti od daleč ne zaveda vseobsežnosti umetnosti, ki more biti res narodna le, če objame vse življenje kake dobe ali skupine ljudi in ne samo eno ali drugo panogo ali posamezen pojav. Pri nas še vedno razlikujemo umetnost od vsakdanjega življenja, v katerem se zadovoljujemo z njenim surrogatom, ki ga pa vseeno drago plačamo in bi pri primerni organizaciji produkcije in okusa lahko imeli namesto njega umetniška dela. Oprema knjige, stanovanja, nagrobna obrt in sploh vse obrti pri nas še po večini izhajajo brez umetniških aspiracij, čeprav se vseeno ne omejujejo zgolj na praktično stran. Za pravo nacionalno umetnost pa je treba organizirati celo življenje z estetskih vidikov, potreba po umetnosti in smisel za kvaliteto morata seči do najmanjšega pojava; za to pa je predpogoj, da dobi vse umetniško življenje močno hrbtenico, enotno organizacijo; organizacija v umetnosti pa je arhitektura v najširšem smislu te besede; in če sem jo zgoraj označil kot umetnost kat'ekzohén za sedanji socialno čuteči vek, jo na koncu pozdravljam kot največji in pri srečni konstelaciji najtrdnješi up naše umetniške sedanjosti in bližnje bodočnosti. Tudi umetnosti kot izrazu vseobsežne narodne kulture more dati pravo podlago po mojem le arhitekturna umetnost, ki podredi vse sile enotnemu formalnemu in kvalitativnemu pravcu.

ČOP — POET.

D^r. JOSIP PUNTAR.

V ljubljanski drž. lic. knjižnici je ohranjenih po Kastelčevi zaslugi lepo število knjig iz Čopove do 4000 del obsegajoče zasebne knjižnice. Več jih ima Čopov avtogram ali stvarne pripiske, prepisane iz drugih čitanih knjig.

Med temi ohranjenimi knjigami se nahaja tudi ena, ki ima zanimiv zapisek ob zunanjem robu ovojne strani. Ta knjiga se glasi »Opere del conte Giulio Perticari« in tvori 124. zvezek v Milanu pri knjigotrtcu Giov. Silvestriju l. 1823 izhajajoče slovstvene zbirke »Biblioteca scelta«. ¹ Ima pa sledeče s črnilom pisano, trenutno Čopovo občutje razodevajoče besedilo:

»Lepo Gorensko, Bela Ljubljana, Morje Beneshko — Viditi te shelim, Krajnska deshela —«.

Kakor more vsakdo razvideti, je tu besedilo kratke peterovrstične pesmice (— ∪ ∪ — ∪). Od Čopa imamo malo ohranjenega. Da bi bil kdaj pesnil, o tem še nismo čuli. Zato so navedeni verzi prezanimiva novost iz Čopovega življenja. Kdaj bi bili verzi nastali, k sreči lahko ugotovimo; skoro do tedna gotovo. Pomagati nam more pismo, ki ga je Čop pisal prijatelju Saviu v Padovo 19. novembra l. 1824 iz Lvova, kjer je od jeseni 1822 predaval poetiko na vseučilišču, a si vedno želel na jug, v Italijo, češ: ¹ »Ich beneide Sie um Italiens classischen Boden, wo zu einem alles geisterhebend spricht — hier ist doch nur Sarmatien«, dostavljajoč, da misli »um eine deutsche Sprachmeisterstelle, wenn sich eine solche einmahl an einer bedeutenden Studien-Anstalt in Ober-Italien erlediget, competieren.« Vprav pismo z dne 19. nov. 1824. ima namreč značilno mesto, ki se vsebinsko in čustveno popolnoma krije z navedenimi Čopovimi verzi. Glasi se:

»Uibrigens wünsche ich freylich, in meine Heimath, oder in die Nähe derselben zu kommen,² habe aber noch keine bestimmten Aussichten. Hr. Perko hat mir erzählt, dass die Stelle der deutschen Sprache und Literatur in Padua von Ridolfi nur provisorisch versehen wird, und dass vor einem Jahre ein Concurs für dieselbe abgehalten wurde... Ist noch niemand ernannt worden, so könnte ich noch Hoffnung haben, die Stelle zu erhalten, die mir sehr erwünscht wäre, theils weil mir Padua überhaupt gefällt, theils ist es in der Nähe Krains.³ — Die Stelle an sich scheint mir wichtig, oder könnte es werden.² Und wie sehr würde es mich freuen, wenn uns die Schickung auf diese Art wieder zusammen brächte.«³ Podčrtavanje, da si želi »v bližino Kranjske« in v Padovo, se ujema z jasno izraženim hrepenjem v verzih — »Viditi te shelim Krajnska deshela« ter s pomenljivo omembo — »Beneškega Morja«.

Da je ta vsebinska zveza med pismom in verzi pravilno označena, sledi tudi iz drugega mesta istega pisma, kjer stoji začetkoma med naštetimi italijanskimi pisci omenjen tudi Peticari, češ: »Die älteren italienischen Dichter, Guittone d'Arezzo, Cino da Pistoja, etc. Fazio degli Uberti etc. ziehen auch mich an; doch habe ich von ihnen nur, was der Parnasso italiano von Andreola, Venezia 1819 enthält. Die Proposta von Monti konnte ich in der Sommer-Vakanz 1823 in der Kaiserlichen Hofbibliothek in Wien nur flüchtig durchblättern, und fand besonders die Abhandlungen von Peticari interessant, dessen Werke ich erst kürzlich in der Ausgabe von Silvestri erhalten habe.«²

¹ V pismu 13. okt. 1822. Veda, IV. (1914), str. 104.

² Podčrtal jaz.

³ Veda IV, str. 107.

S tem je peterovrstna Čopova pesmica dovoljno datirana: nastala je v začetku novembra 1824. Toda Čopovi verzi imajo še svojo posebno intimno vsebino, ki jo more pojasniti le zveza s Čopovo ljubeznijo do šestnajstletne angleške židkinje Miss Mary Mossington. Priča so nam za to pisma med Čopom in njenim bratom, ki jih je vsebinsko navedel dr. Žigon v Slovanu XV. (1917).¹

V svojem odgovoru 28. avgusta 1824 piše namreč Čop bratu svoje izvoljenke, bivajočemu od 1821 s starši in sestrama v Benetkah, da naj mu sporoči kaka prijetna sporočila o sestri, češ, da hoče potem takoj pisati staršem in sestri sami, da jo vsaj preizkusi, kako misli o njem. Sam da namreč še vedno goji isto nagnjenje do nje, a se boji prestrašiti jo s svojo ponudbo. O počitnicah l. 1825 bi potem prišel osebno v Benetke na obisk.

Misel na Benetke koncem avgusta 1824 ima po tem pismu prav določeno vsebino: snubitev »Miss Mary« in zaroko oziroma poroko ž njo. Umljivo, da je 27 letnega Čopa ta misel obvladovala tembolj, ker mu ni podirala, pač pa še podpirala idealne znanstvene načrte. Toda ljubezenske gradove je nenadno podrlo pismo mladega Mossingtona z dne 3. novembra, dospevše Čopu v roke iz Benetk bržkone tik za pismom, odposlanim Saviu dne 19. novembra. Zakaj pismo mladega Mossingtona z dne 3. novembra je moralo že biti na poti iz Benetek v Lvov dobrih 14 dni in je moralo (če je bilo še istega dne, kot je bilo pisano, tudi takoj odposlano po pošti) dospeti v Lvov, ko je Čop spisal in odposlal v Padovo Saviu omenjeno pismo z dne 19. novembra. Saj bi bilo to pismo bržkone imelo malo drugačen koncept, kot ga ima navedeni del, tikajoč se hrepenjenja po — Italiji. Da pa so verzi Čopovi nastali pred 19. novembrom, torej še preden je bilo dospelo usodno pismo iz Benetek, o tem priča Čopova izrečna pripomba v pismu 19. novembra, češ, da je Peticarija dobil »prav pred kratkim časom«. Ta »prav kratki čas« ne more presegati dobe enega meseca: zato sledi, da so verzi nastali prav v času, ko je mladi Mossington pisal ono zlobno svoje poročilo: »Opustiti morate vse misli o kaki združbi z mojo sestro.« Takoj smo z datiranjem verzov dobili nov žarek v Čopovo duševnost mladih let, v dobo, ki je za poznejšega Čopa — »dihurja« več ali manj odločilnega pomena.

Iz Čopovega pisma dne 19. novembra 1824 in iz edinih doslej nam znanih njegovih verzov odmeva tajna struna njegovega mlade romantike polnega srca in ne le vabljalnost »klasičnih italijanskih tal, kjer človeku govori vse, vznášajoč duha,« in kjer je »polno ostankov stare učenosti«.

Res je, da je bila utile — učenost glavna gonilna sila Čopa znanstvenika, a tudi dulce — lepota in idealna ljubezen za Čopa esteta. Vsaj od l. 1821 do konca novembra 1824 je veljalo tudi zanj, kar je pobratim napisal o Črtomiru, češ, da ga »vodila ni le stara vera tja na osredok Blejskega jezera«.

Stoji: v mladosti je vsakdo romantik in poet, a ni vsakdo poklican biti predvsem le poet. Čop ni bil, pač pa Prešeren. Dve izpopolnujoči se v dnu sorodni duši.

ZAPISKI.

SLOVSTVO.

Anton Vodnik: **Vigilije**. 1923. Izdala in založila slov. kat. akad. omladina. Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani.

Lirika teh verzov je tako elementarna, da bi bili lahko postavljeni tudi v obliki nevezane besede. Vedno bi ritem uravnaval dihanje, in kjer bi bilo stavku konec, bi bilo konec tudi melodiji. Te pesmi so organizmi in lastni zakoni jih oživljajo. Te pesmi so gledanje, poslušanje, čutenje, in če hočeš gledati, poslušati, čutiti ž njimi, moraš postati on, poet. Pa tudi ti sam lahko ostaneš, in glej čudo, vse je v tebi. Če je pesnik pojoče srce vseh, potem je Vodnik pesnik, in kar nas je, ki nam njegovo srce za naša bije, smemo upati, da ne bomo zgubili stika z bodočnostjo, ne zgrešili poti nazaj v človeštvo.

Čas pa je tak in njegova huda znamenja nas begajo: Poživali se, da ti bo dobro na zemlji! Ljubi meso, da te ne križajo! Tuli zmago materije, sicer te proglašajo za otroka! Poslušamo in slišimo: Računi drdrajo ko tramvajška železnica, usode pokajo kakor puške, denar kujejo človeku na plečih. Pene tišče, ko se drže na smeh. Oči zelene ko laso mečejo po tleh, na zadavljenih obrazih bero si čast in slast.

Le pri njem je svetlo. Bridko sicer, svetlo vedno. Odkril je notranjo svetlobo in noben vihar mu je ne upihne. Le pri njem je dobro. Plaho sicer, dobro zmeraj. Ne bo ga kupil Lucifer ne s svojo svetlobo, ne s svojo dobroto. Še bi oklevali, če bi bila Vodnikova svetloba, njegova dobrota — sladka. Tako pa ni, in ker je trpkost okus vseh trpečih, delež spomina, ki ne presahne nikoli, in najsi je križanje erosa trajalo le pet let — je njegova beseda našega rodu in zategadelj nikoli dolgočasna. Sestra je umrla in na 37 straneh se vrača k bratu njena senca. (Pa že na 3., 4. strani se ti zdi, da je ta sestra mrtva od vekomaj in da se vekomaj vrača njena senca.) Zdaj je sinja meglica, ki med angeli gre, zdaj trepetanje, ki boli kakor molitev ali kesanje. Kedar je beseda, ki kakor luč boli v srcu, kedar smrt, ki ima oči smrti. Kot »sinjo divjačino, ki pod drevesi zveni,« jo je videl Vodnikov drug, prerano umrli G. Trakl. Sem in tja gre beseda, le da večna sestra govori z usti bravovimi in z njegovimi očmi gleda, nemi brat pa skozi prozorno sestro vidi vase.

Da vidi tudi v nas vse, ga dela tako dragocenega med nami.

»Večer
mi slika na okna
tvojo glavo ranjeno,
bridko nagnjeno
nad moj zadnji dan...«

Kdor nas je tako videl, nas je videl za vselej in utolaženi se moremo raziti: beseda nas je odrešila. Sicer pa je stran, ki je po njej ta stavek posnet, 21., vsa, kar je je, napisana za vselej.

»O lep sem v bolečini:
mesec z zvezdami iz mojih rok je vstal
nad tvojo glavo...«

So studenci krvi, ki se v njih ta mesec zrcali od pamtiveka. Šele na tej strani Vodnikove tenke poslanice je odprl oči in spregovoril.

In:
»Obliva kri me tvojega sreča.
Moja si kot smrt, ki se smehljá.«

Smrt pa je vstajenje in zato so Vigilije naš veliki matutinum. Malo jih je, ki bodo temu pritrdili: Mnogo jih je, ki jim je teh 37 Vodnikovih molitev premalo. Fanfara bodi močnejša! Stvar pa je taka, da je ni strašnejše govorice od govorice molka in da nobena puška ne bobna v ušesa, kakor bobnajo v ušesa ti žalostni prsti videca.

Vodnik je videc, odtod kot za večnost zaklenjene ustne. Če bi z veliko črko ne oznamenil redke besede, bi kedar še mi neopozorjeni šli mimo njega. Če bi nam z rimami ne pozvonil, bi še mi kedar menili, da govori le s seboj, brljavi stavec. »Grombesede« ni bilo treba. Zapisano je, da je Kokosehkova, Koseskega bi tudi lahko bila. Vodnik naj ne misli, da je verz 9. na 27. strani dober. A da je, je važno, ne kaj zna. In da Vodnik vzlic hrupu govori in svojo ozko luč prižiga vzlic bengalni razsvetljavi, ki se v nji preliva svet, ne more biti nikoli dovolj krepko poudarjeno.

Imeli smo ljudi — v poljani cvet,
imeli smo jih — vrhu gore hrast...

Vodnik ni ne cvet ne hrast; cvet in hrast smo imeli. Vodnik je glas, ki liki žarek stopljenega jekla brizga v uho, Vodnik je barva, ki kuha žarenje do konca oči, prst je, ki mu s konice kaplja svetloba onostranskih deželâ, obljubljenih in obljubljenih, tolikokrat obljubljenih, da že ne verjamemo več. Verujmo zopet in ne bodimo malodušni!
Stanko Majcen.

Josip Stritar: **Izbrani spisi za mladino**. Priredila Fran Erjavec in Pavel Flerè. Z risbami okrasil Saša Šantel. V Ljubljani, 1923. Natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Str. 411.

Kot XI. zvezek po Učiteljski tiskarni zasnovane mladinske zbirke »Slovenski pesniki in pisatelji« — v tisku kot IV. — je izšel Stritar, ki bo prav prišel šoli in domu. Antologija je ta knjiga iz vsega Stritarja in moram reči, dokaj srečno izbrana in podana. V Stritarjevo snovanje in delovanje pelje čitavca obširen življenjepis (I—LXX), ki se docela, rekel bi skoraj dobesedno, naslanja na klasičen Prijateljev uvod v »Antologiji« in